

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-12-76-105>

УДК 332.13

Слинько О.Ю., Ченцова Ю.П.

Західнодонбаський інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ ЯК ГОЛОВНОГО ЧИННИКА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Анотація. Об'єктом статті є процеси формування економічної безпеки підприємства, метою дослідження та розробка методичних засад побудови комплексу моделей оцінки й аналізу економічної безпеки систем різного рівня. Розкриті концептуальні аспекти економічної безпеки підприємства доводять необхідність формування системи її забезпечення на підприємствах України, що вплине на ефективність їх функціонування у мінливому навколишньому середовищі. Здійснено огляд сучасних підходів до моделювання економічної безпеки підприємства. Встановлено, що в умовах ринкової економіки зростає роль діагностики фінансового стану як інструменту управління економічною безпекою підприємства, основою забезпечення перспектив подальшого економічного і соціального розвитку, зміцнення фінансового стану, підвищення ефективності використання господарського потенціалу. Для аналізу економічної безпеки підприємства та визначення напрямків корегування параметрів фінансової стратегії підприємств запропоновано використовувати комплекс моделей, який включає адаптивні моделі прогнозування, моделі аналізу просторово-часових даних, а також моделі класифікації та розпізнавання образів.

Ключові слова: економічна безпека, показники, методи, моделі, концептуальна схема, інтегральний показник.

Slynko Olga, Chentova Yuliya

Zahidnodonbaskyy Institute of the
Interregional Academy of Personnel Management

ECONOMIC SECURITY ASSESSMENT OF THE REGION AS A MAIN FACTOR OF ENTERPRISE DEVELOPMENT

Summary. The object of the article is the processes of formation of economic security of the enterprise, the purpose of the research is the development of methodological foundations for the construction of an assessment models complex and analysis of economic security of systems of different levels. The revealed conceptual aspects of the enterprise economic security prove the necessity of forming a system of providing it at the enterprises of Ukraine, which will affect the efficiency of their functioning in a changing environment. The modern approaches to modeling of economic security of the enterprise are reviewed. It is determined that there is an increasing role of diagnostics of financial condition as a tool for managing the economic security of an enterprise, the basis for ensuring the prospects of further economic and social development, strengthening the financial position, increasing the efficiency of using economic potential in the conditions of a market economy. The purpose, tasks and scientific and methodological foundations of the algorithm of formation of enterprise economic security are determined. The general system and special principles, which should be conformed to economic security assessment in order to evaluate the economic security of the enterprise, are highlighted. Three blocks of the complex process for assessing the economic security of enterprises, which are production, methodological and calculation and interpretation ones, are established and described. The conceptual scheme of estimation of economic security of the enterprise is developed. It is suggested to include additional analytical indicators in the diagnostic system of threats to economic security which take into account industry differences and provide a complete understanding of the status of the business entity. To analyze the economic security of the enterprise and to determine the directions of adjusting the parameters of the financial strategy of enterprises, it is proposed to use a set of models, which includes adaptive forecasting models, models of spatial-temporal data analysis, as well as models of classification and pattern recognition.

Keywords: economic security, indicators, methods, models, conceptual scheme, integral indicator.

Вступ. В сучасних ускладнених умовах вітчизняного економіко-правового середовища підприємницької діяльності економічна безпека виступає необхідною умовою забезпечення життєздатності кожного суб'єкта господарювання. Забезпечення умов ефективного розвитку підприємства базується на безпеці його економічної діяльності. Інтереси соціально-економічної безпеки сьогодні, як ніколи, вимагають об'єктивного й всебічного моніторингу економіки й суспільства з використанням індикаторів економічної безпеки, що передбачає, насамперед, фактичне відстеження, аналіз і прогнозування найважливіших груп економічних показників (індикаторів), а також реалізацію спеціально

розроблених механізмів протидії загрозам безпеки й досягнення стійкого стану економіки.

Постановка завдання. Статистика розвитку підприємництва в Україні свідчить про активне зростання кількості підприємств, починаючи з 2016 року. При цьому найбільшу частку (більше 95%) становлять малі підприємства, а найменшу (менше 0,2%) – великі [1]. Стабільно зростаючою є динаміка кількості великих підприємств у наступних регіонах: Вінницька, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Миколаївська, Сумська, Черкаська області. Стабільною або зростаючою є динаміка кількості середніх підприємств у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Кіровоград-

ській, Львівській, Миколаївській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Херсонській, Чернівецькій, Чернігівській областях. В таких регіонах, як Дніпропетровська, Запорізька, Київська область та м. Київ, Львівська та Одеська області, загальна кількість підприємств перевищує середній рівень по Україні.

Однак, в Україні переважає частка підприємств, які припинили свою діяльність, під впливом таких факторів, як низька конкурентоспроможність підприємств, чутливість до внутрішніх та зовнішніх факторів, низький рівень економічної безпеки підприємств, недосконалість законодавчої бази держави.

Отже, на сучасному етапі розбудови економіки України перед більшістю підприємств стоїть гостра проблема створення і використання системи оцінювання і забезпечення своєї економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Економічна безпека в умовах ринкової економіки є важливою складовою забезпечення розвитку підприємства та підвищення його конкурентоспроможності як на національному, так і міжнародному рівнях. Тому останнім часом у науковій літературі велику актуальність набувають дослідження підходів до визначення цієї категорії, а також передумов її розвитку. Економічна безпека регіонів є складовою економічного розвитку країни та забезпечує насамперед конкурентоспроможність, стабільність, стійкість, поступальність розвитку економіки регіонів, нерозривно інтегрованих в економіку країни.

Так, у висвітленні проблем, пов'язаних зі стійкістю економічного розвитку, й зокрема економічної безпекою підприємства, вагомий внесок здійснено провідними зарубіжними і вітчизняними науковцями, серед яких М. Альберт, О.М. Бандурка, В.Є. Духов, І.А. Ігнатієва, Г.В. Козаченко, М.М. Мартиненко, М.Х. Мескон, Б.С. Наконечний, К.Я. Петрова, М.З. Піх, Н.О. Підлужна, Т.О. Тимофєєва, Л.І. Федулова, І.М. Черв'якова, З.Є. Шершньова та інші. Економічна безпека регіонів стає одним із пріоритетних напрямів стабільного функціонування держави. Постійне здійснення моніторингу моделей економічної безпеки регіонів та розумне їх використання сприятиме успішній протидії впливу внутрішніх та зовнішніх загроз на розвиток країни взагалі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз науково-теоретичних підходів щодо розуміння сутності економічної безпеки підприємства засвідчує, що на сьогодні не існує єдиного прийнятного визначення досліджуваного поняття, оскільки науковці мають власне бачення об'єкту економічної безпеки підприємства. На основі проведеного аналізу найбільш поширених методів оцінки стану й рівня економічної безпеки підприємства можна визначити, що сучасна об'єктивна методика, придатна для практичного використання в умовах підприємства, повинна містити в собі елементи кількох методів, що формують головні її переваги, та по можливості виключати ті з них, яким притаманні суттєві недоліки.

Формулювання цілей статті. Отже, метою статті є удосконалення методики оцінювання економічної безпеки систем мікрорівня на осно-

ві сучасних підходів до моделювання економічної безпеки підприємства, що дозволить достовірно визначити поточний стан економічної безпеки, оцінити ефективність функціонування підприємства та передбачити подальші напрями його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз наукових доробок з питання оцінювання економічної безпеки підприємства дав змогу виявити серед усього різноманіття методик такі принципово відмінні підходи: індикаторний метод, методи математичного моделювання, методи оцінки економічної безпеки за показниками прибутку та чистого доходу, метод формування інтегрального показника за видами діяльності підприємства, методи формування інтегрального показника за ресурсно-функціональним підходом.

Сутність індикаторного методу кількісної оцінки економічної безпеки підприємства полягає у визначенні певного переліку показників, що характеризують усі аспекти діяльності підприємства, та у порівнянні їх із певними граничними значеннями – індикаторами економічної безпеки підприємства. Тобто сутність методу полягає в порівнянні фактичних і необхідних значень ключових показників діяльності підприємства [2, с. 3–9].

У методиці розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженій Міністерством економіки України, запропоновано алгоритм обчислення інтегрального показника безпеки [3, с. 48], який можна застосувати для регіонального рівня за умов його модифікації. Існуючі методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки регіону не дозволяють повною мірою врахувати вплив індикаторів безпеки на значення інтегрального показника та їх динамік.

Нормовані значення показників-стимуляторів пропонується розраховувати як відношення статистичного значення індикатора до граничного. Для показників-дестимуляторів застосовується обернене співвідношення: граничне значення індикатора поділити на статистичне значення цього показника. В обох випадках нормований показник приймається рівним 1, якщо статистичне значення індикатора дорівнює оптимальному. Застосування такого підходу обумовлює втрату значної частини корисної інформації, яка могла б вплинути на значення інтегрального показника.

Наступний підхід до кількісної оцінки рівня економічної безпеки підприємства передбачає використання принципів програмно-цільового управління, відповідно до яких рішення приймається на основі формування певних економічних моделей, що характеризують економічні процеси на підприємстві, тобто на основі використання методів математичного аналізу [4, с. 20]. Головними недоліками використання цього підходу в умовах підприємства є надзвичайна складність розрахунків, а також те, що управлінське рішення приймається більше не з позиції економіста та менеджера, а з позиції математика.

Наступний метод оцінки економічної безпеки підприємства на основі показників прибутку та чистого доходу є досить розповсюдженим серед дослідників і характерним для тієї частини з них, яка проводить певну паралель між економічною та фінансовою безпекою на підприємстві [5, с. 23–24; 6, с. 19]. Головною тезою такого підходу є твердження, що підприємство знаходиться в ста-

ні економічної безпеки тоді, коли отриманих ним доходів (прибутку) вистачає для досягнення стану самоокупності та надалі стану самофінансування.

Оцінювання економічної безпеки підприємства як і будь-якого явища або об'єкта є складним комплексним процесом, що передбачає наявність низки взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих елементів, які можна виділити в три блоки:

– постановочний блок, що містить постановку проблем оцінки, а саме – визначення її мети і завдань;

– методичний блок, який містить підходи, методи, принципи, критерії та показники оцінки економічної безпеки підприємства;

– розрахунково-інтерпретаційний блок, що включає в себе такі елементи оцінного процесу, як: отриманні результати та прийняті за ними рішення щодо економічної безпеки підприємства.

До постановочного блоку належить визначення мети та основних завдань оцінки економічної безпеки підприємства.

Метою оцінки економічної безпеки підприємства є попередження несприятливих ситуацій в його діяльності та прийняття необхідних заходів щодо захисту та протидії від виявлених загроз. Виходячи з виявленої мети за основні завдання оцінювання рівня економічної безпеки можна визначити:

- оцінку стану і динаміки розвитку підприємства;
- виявлення деструктивних тенденцій і процесів розвитку потенціалу діяльності підприємства;
- виділення причин, джерел, характеру, інтенсивності дії загроз на потенціал діяльності;
- прогнозування наслідків дій чинників загроз на потенціал діяльності;
- системно-аналітичне вивчення наявної ситуації і тенденції розвитку, розробка цільових заходів із протидії загроз (рис. 1).

Об'єктивність процесу оцінки забезпечується системою оціночних принципів, які являють собою основні правила оцінювання економічної безпеки, що покладені в основу відповідних методичних підходів.

Другий блок відображає методичні бік процесу оцінки економічної безпеки та, відповідно, містить такі важливі елементи, як: принципи, підходи, методи, критерії та показники оцінки економічної безпеки підприємства.

З урахуванням цілі і завдань оцінка економічної безпеки підприємства повинна впорядковуватися таким загальносистемним і спеціальним принципам, як: системність, об'єктивність, адекватність, комплексність, універсальність, однозначність, результативність тощо.

Визначимо науково-методичні засади алгоритму формування економічної безпеки підприємства:

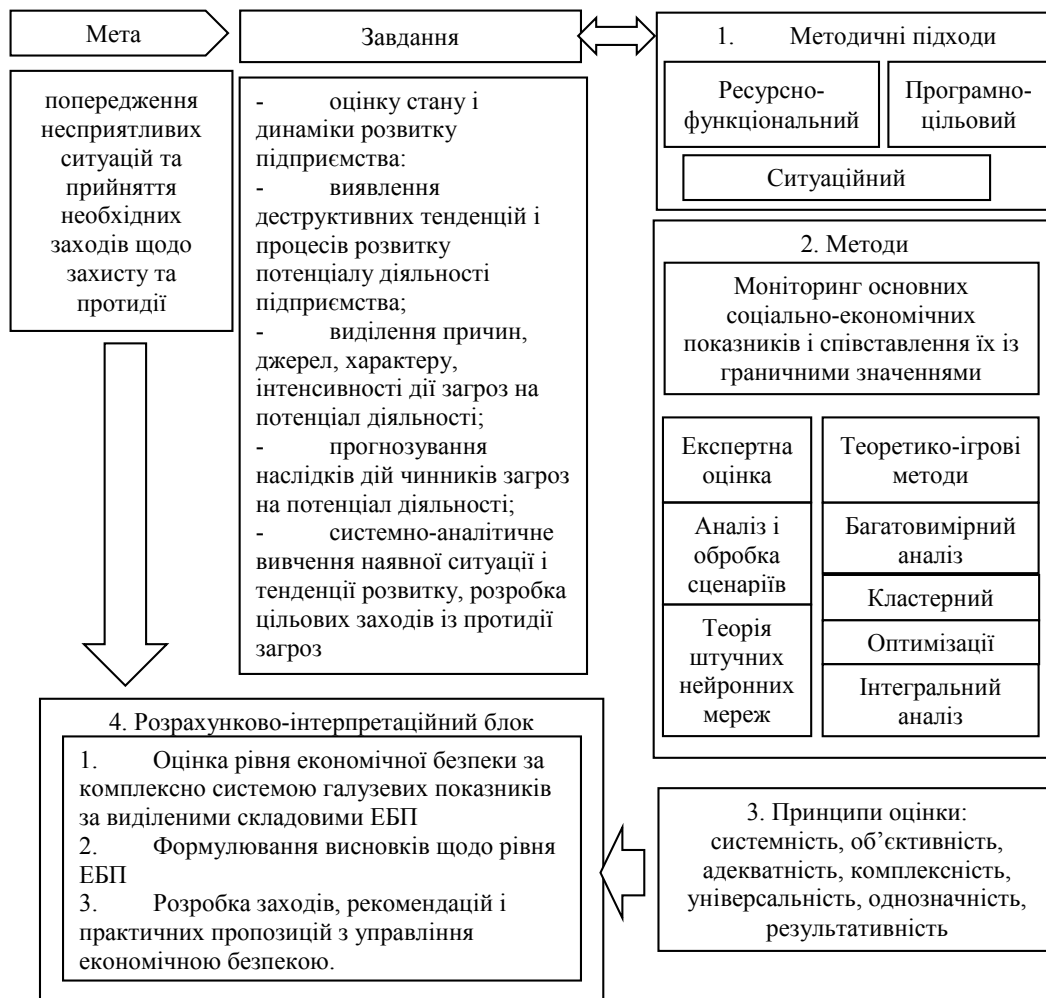

Рис. 1. Концептуальна схема оцінювання економічної безпеки підприємства

Джерело: розроблено авторами

– вибір відповідних функціональних складників механізму, які перебувають у стані взаємозв'язку і в взаємозумовленості й гарантують безпеку функціонування підприємницької структури за відповідними напрямками діяльності в умовах нестабільного зовнішнього і внутрішнього середовища;

– для найчутливіших до економічних змін і політичної нестабільності підприємств доцільно формувати економічну безпеку на засадах узгодження функціональних завдань керівника підприємства;

– моніторинг внутрішнього середовища. Для оцінки рівня економічної безпеки підприємств запропоновано перелік взаємопов'язаних між собою їхніх функціональних компонент економічної безпеки, які впливають на рівень економічної безпеки досліджуваних галузей [7, с. 217–220].

Для аналізу економічної безпеки підприємства та визначення напрямків корегування параметрів фінансової стратегії підприємств пропонується використовувати комплекс моделей, який включає адаптивні моделі прогнозування, моделі аналізу просторово-часових даних, а також моделі класифікації та розпізнавання образів (рис. 2).

Діагностика загроз економічної безпеки передбачає визначення та моніторинг факторів, які визначають стійкість фінансово-економічного стану підприємства на перспективу, а також показників оцінки рівня економічної безпеки (визначення їх максимальних та мінімальних значень).

Від правильного вибору вимірників проявлення загроз для моніторингу залежить адекватність оцінки економічної безпеки підприємства. Критичні значення показників представляють собою межу між безпечною та небезпечною зоною діяльності підприємства.

Діагностика загроз економічної безпеки повинна враховувати специфічні галузеві особливості підприємств. Система оціночних показників повинна включати не тільки показники-критерії, а й додаткові аналітичні показники, за допомогою яких можна отримати цілісне уявлення про стан господарюючого суб'єкта.

Соціальні – демографія, рівень та якість життя (народжуваність і смертність, тривалість життя, захворюваність; середня і мінімальна заробітна плата і пенсії порівняно з прожитковим мінімумом; різниця у рівні доходів між окреми-

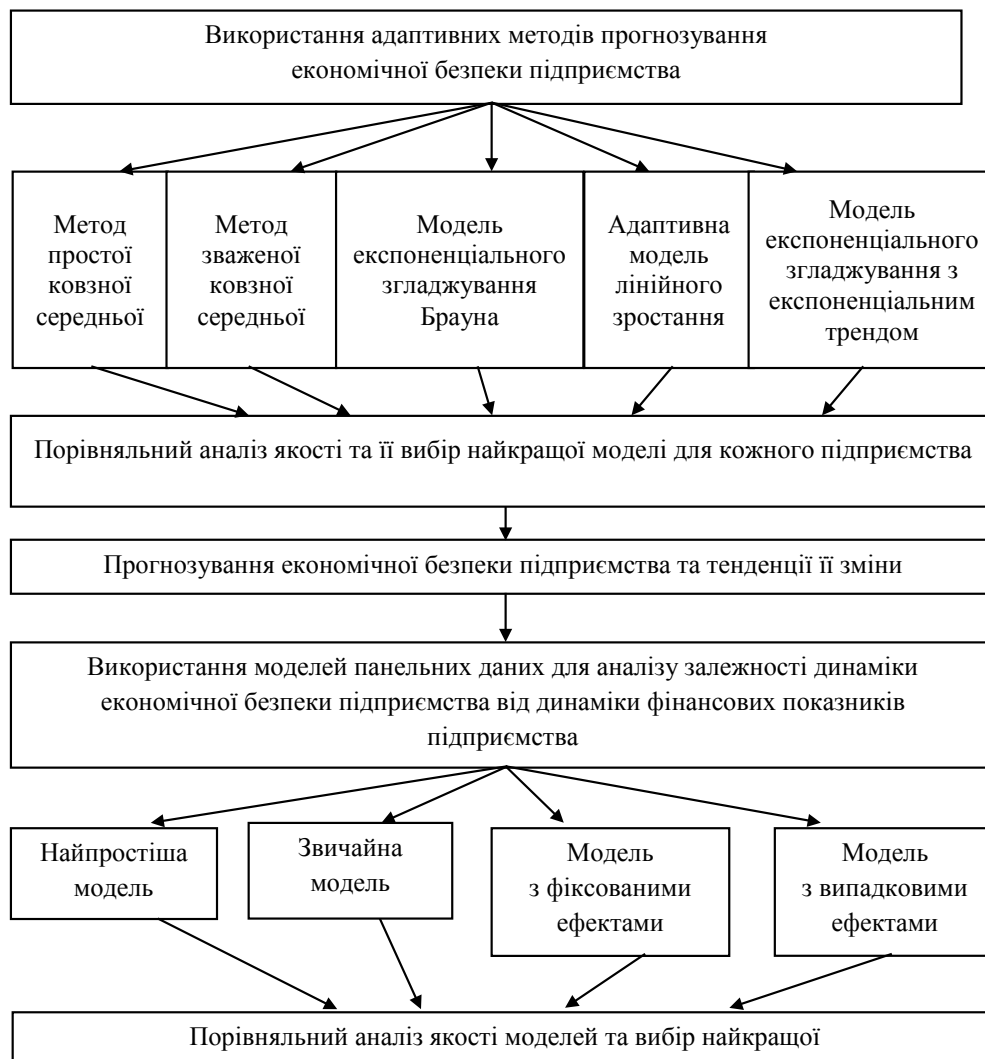

Рис. 2. Концептуальна схема взаємозв'язку моделей оцінки й аналізу економічної безпеки підприємства

Джерело: розроблено авторами

ми верствами населення; споживання найважливіших видів продовольства і забезпеченість товарами тривалого користування; злочинність та ін.) та динаміка зайнятості населення, в тому числі за статевими і соціальними групами населення; частка в населенні громадян, що мають доходи нижче прожиткового мінімуму; середня тривалість життя; розрив між доходами груп населення; рівень злочинності та ін.

Економіко-фінансові – показники стану інфраструктури (динаміка відтворення, працездатність і ступінь зношеності, технічна аварійність, кількість об'єктів інфраструктури); стан фінансово-бюджетної та кредитної систем, забезпеченість фінансовими і матеріальними ресурсами найважливіших регіональних потреб, забезпеченість ресурсами виконання окремих делегованих державних повноважень; дієвість системи державної влади, механізмів правового та адміністративного регулювання; політичний клімат у регіоні.

Екологічні – стан довкілля, екологія; використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин; упровадження у виробництво сучасних, екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Економічна безпека України ви-

значає напрями та характер розвитку всього комплексу економічних перетворень у країні, забезпечуючи прогресивну економічну динаміку та зростання добробуту населення. Забезпечення захисту економічних інтересів країни можливе лише за умови консолідації зусиль влади, суб'єктів господарювання та суспільства. Розкриті концептуальні аспекти економічної безпеки підприємства доводять необхідність формування системи її забезпечення на підприємствах України, що вплине на ефективність їх функціонування у мінливому навколишньому середовищі. Проведений аналіз наукових підходів дозволив зробити висновок про те, що в умовах ринкової економіки зростає роль діагностики фінансового стану як інструменту управління економічною безпекою підприємства, основою забезпечення перспектив подальшого економічного і соціального розвитку, зміцнення фінансового стану, підвищення ефективності використання господарського потенціалу. Для аналізу економічної безпеки підприємства та визначення напрямків корегування параметрів фінансової стратегії підприємств запропоновано використовувати комплекс моделей, який включає адаптивні моделі прогнозування, моделі аналізу просторово-часових даних, а також моделі класифікації та розпізнавання образів.

Список літератури:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.12.2019).
2. Тамбовцев В.Л. Економічна безпека господарських систем: структура проблеми. *Вісник МГУ*. Сер. 6 : Економіка. 2015. С. 3–9.
3. Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економіки України від 2 березня 2007 р. № 60. URL: <http://www.expert-ua.info/document/archivepa/law5xwqoi/index.htm> (дата звернення: 27.11.2019).
4. Тимофеева Т.О. Розробка механізму щодо забезпечення економічної безпеки залізничного транспорту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Харків, 2009. 20 с.
5. Козаченко Г.В. Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія. Київ : Лібра, 2003. 280 с.
6. Дулеба Н.В. Методичні основи визначення рівня економічної безпеки автотранспортного підприємства. Київ, 2010. 20 с.
7. Піх М.З. Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки господарської діяльності підприємств. *Духовні та соціально-економічні проблеми розвитку суспільства в XXI столітті : зб. наук. прац.* / Гл. ред. А.А. Петрищев. ЗХГЕІ, 2014. 344 с.

References:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 01 December 2019).
2. Tambovcev, V.L. (2015). Ekonomichna bezpeka gospodarskyx system: struktura problemy [Economic security of economic systems: problem structure]. *Bulletin of the Moscow State University*. Avg. 6: Economics, pp. 3–9. (in Russian)
3. Nakaz pro zatverdzhennya metodyky rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny 2007 (Ministerstv ekonomiky Ukrayiny). Available at: <http://www.expert-ua.info/document/archivepa/law5xwqoi/index.htm> (accessed 27 November 2019)
4. Tymofeyeva, T.O. (2009). Development of a mechanism for ensuring the economic safety of railway transport [Development of a mechanism for ensuring the economic safety of railway transport]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkov. (in Ukrainian)
5. Kozachenko, G.V., Ponomarov, V.P., & Lyashenko, O.M. (2003). Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: sutnist ta mexanizm zabezpechennya [Economic safety of the enterprise: essence and mechanism of providing]. Kiev: Libra. (in Ukrainian)
6. Duleba, N.V. (2010). Metodychni osnovy vyznachennya rivnya ekonomichnoyi bezpeky avtotransportnogo pidpryyemstva [Methodical basis for determining the level of economic security of a motor transport enterprise]. Kiev. (in Ukrainian)
7. Pix, M.Z. (2014). Metodychni pidxody do ocinky rivnya ekonomichnoyi bezpeky gospodarskoyi diyalnosti pidpryyemstv [Methodical approaches to the assessment of the economic security level of economic activity of enterprises]. *Dухovni ta socialno-ekonomichni problemy rozvytku suspilstva v XXI stolitti: zb. nauk. prac.* (eds. A.A. Petrishev). Kharkov: ZHGEI. (in Ukrainian)